

Ana Carolina Hosne

THE JESUIT MISSIONS TO CHINA AND PERU, 1570-1610.

Expectations and Appraisals of Expansionism

(Routledge series in the modern history of Asia, 85)

London & New York: Routledge, 2013, xv, 195 sid.

I studier om global kristendom har det blivit vanligare att göra komparativa studier av mission i olika delar av världen. Det finns till exempel ett växande intresse för att analysera skillnader och likheter mellan de engelska, franska och spanska kolonialmissionerna och att undersöka portugisiskt kyrkoliv på olika kontinenter. I en nyutkommen bok jämför Ana Carolina Hosne jesuiternas mission i Asien och Amerika under slutet av 1500-talet och början av 1600-talet. Närmare bestämt analyserar hon texter av två ledande missionsstrateger: José de Acosta (1540-1600) som var verksam i Peru, och kinamissionären Matteo Ricci (1552-1610).

Boken är uppdelad i två huvudavdelningar med sammanlagt fem kapitel. De tre första handlar om Acosta, Ricci och missionsarbetet i de områden där de verkade. Hosne inleder med vad hon kallar selektiva biografier om huvudpersonerna. Spanjoren José de Acosta uttryckte tidigt en önskan om att bli missionär i Asien, men sändes istället till Peru. Till skillnad från det portugisiska imperiet, där jesuiterna hade varit verksamma sedan starten, dröjde det länge innan de tilläts verka i det spanska väldet. De första jesuiterna kom till Peru 1568 och Acosta anlände tre år senare. Han undervisade vid universitetet i Lima innan han 1576 blev provinsial. I denna egenskap genomförde han en visitation av de nyetablerade missionerna och fick en god överblick av arbetet. Acosta var den ledande teologen vid Tredje provinskonciliet i Lima 1582-1583, vars slutdokument tillämpade Tridents centraliserande ideal på den sydamerikanska situationen. I mitten av 1580-talet återvände Acosta till Europa och gav ut *De Procuranda indorum salute*, en omfattande missionsstrategisk skrift, och *Historia Natural y Moral de las Indias*, ett naturvetenskapligt och antropologiskt verk om Amerika, som blev något av en bestseller.

Också italienaren Matteo Ricci lockades av den asiatiska missionen, men till skillnad från Acosta kom han dit. Efter att ha tillbringat flera år i Indien och i den portugisiska enklaven Macao lyckades han och en ordensbroder 1583 ta sig in i Mittens rike, som under hela

Mingdynastin varit slutet mot omvärlden. De började studera språket och lärde sig med tiden göra översättningar. Förutom verk om katolsk troslära skrev Ricci bland annat böcker om vänskap, minneskonst och matematik och gav ut en världskarta. Efter nästan tjugo år i landet tilläts Ricci slutligen komma till Peking 1601, där han verkade till sin död.

I kapitel 2 gör Hosne en kortfattad genomgång av spansk och portugisisk kolonialism och jesuitordens roll med fokus på Asien och Peru. Det tredje kapitlet behandlar grunddragen i de missionsstrategier som jesuiter använde i Kina respektive Peru. Ledorden är ”ackommodation” respektive ”hispanisering”. I den del av Amerika, som hade erövrats av Spanien döptes indianer *en masse*, ofta utan mycket till undervisning. Den fick komma efteråt. Missionärerna ville förmedla en hispaniserad version av katolicismen och använde sig av hårdföra medel för att nå målet. Det man betraktade som tecken på idolatri skulle utplånas fysiskt; tempel och föremål slogs helt enkelt sönder. Eventuella likheter mellan inhemska traditioner och katolsk kristendom förklarades i regel som tecken på djävulens list, inte som möjliga kontaktpunkter.

I Kina hade missionärerna en betydligt osäkrare tillvaro och strategin blev en annan. Landet koloniserades aldrig och de var där på nåder. Jesuiterna sökte anknytningspunkter med vad som kommit att kallas konfucianism. Missionen i Riccis tappning var inriktad på att etablera vänskaper med lärda män och försöka övertyga dem om kristendomens överlägsenhet. I dessa samtal kritiserade han buddhismen, men också neo-konfucianism, som sågs som en blandning av konfucianska tankar, buddhism och daoism. Den ”rena” konfucianska läran betraktade han dock som ortodox och menade att de lärda hade viss ”naturlig” gudskunskap. Missionen var en mycket långsam process som byggde på argumentation och påminde inte om situationen i Amerika, där våld och hot om våld alltid fanns i missionens bakgrund.

Efter Hosnes studie av aktörerna, missionsfälten och grundläggande strategier kommer hon i del två fram till de kateketiska texter som Acosta och Ricci skrev. I kapitel 4 beskriver hon processen som ledde fram till publiceringen och i kapitel 5 analyserar hon översättningar av centrala kristna begrepp. I Peru fanns sedan tidigare flera kateketiska texter på inhemska språk, framförallt på en standardiserad variant av quechua, men efter Tredje provinskonciliet trycktes ett enhetligt verk, som skulle användas överallt i kyrkoprovinsen. *Doctrina christiana y catecismo* (1584-1585) har parallella texter på spanska, quechua och aymara. Den innehåller en kort och en längre förklaring av trosläran. Den förra innehåller det som kyrkan ansåg som absolut nödvändig kunskap medan den senare bestod av mer omfattande utläggningar av

trossatser och böner. De är skrivna i dialogform med frågor och svar. Tredje delen av verket är en bikhandbok och det avslutas med en serie kateketiska predikningar.

I *Doctrina christiana* användes inga ord på aymara eller quechua för att referera till den kristna guden: Viracocha, en himmels gud, och Pachamama, en jordgudinna, utgjorde uppenbarligen inga lämpliga alternativ. I stället användes det spanska ordet för gud (*dios*). Boken använder till exempel inte heller inhemska ord för ”själ” utan istället spanskans *ánima*. Samtidigt hade missionärerna inte fullkomlig kontroll när de skrev på indianska språk, och deras skrifter blev inte alltid så ”ortodoxa” som de hade avsett. Det fanns konnotationer som de inte insåg. Trots försöken att ”hispanisera” läran blev texterna per automatik kontextuella så fort de skrev på ett annat språk än sitt eget. Men intentionen var verkligen inte det.

Riccis kateketiska texter var mycket annorlunda till sin karaktär. Vägen fram till den slutgiltiga versionen inleddes i samarbete med kollegan Ruggieri, men deras tidiga texter betraktades snart som språkligt tveksamma. Ricci fortsatte på egen hand och resultatet av hans ansträngningar blev *Tianzhu Shiyi* (den sanna betydelsen av Himlens herre), som trycktes 1603. Den är ingen egentlig katekes, utan en dialog mellan en kristen och en kinesisk lärd man om förhållandet mellan gud och människa. Den kristna lärde mannen menar att det en gång hade funnits en monoteistisk tro i Kina, men att den i stor utsträckning hade glömts bort. Här finns en tydlig positionering mot buddhism och daoism, men också mot neokonfucianismen, som enligt Ricci utgjorde en förvrängning av den ursprungliga lära som hade utvecklats av Konfucius.

I Riccis skrifter används flera kinesiska ord för att beteckna den kristna guden Tianzhu (himlens herre), Shang di (herren i det högsta) och Tian (himlen), termer som hade såväl konfuciansk som buddhistisk bakgrund. I *Tianzhu Shiyi* framträder Kristus som lärare snarare än frälsare. Hans lära stod inte i motsats till Konfucius', men Kristus hade uppenbart den gudomliga viljan i sin fullhet och var ojämförligt viktigare. I katekesen förklarar dock inte Ricci explicit kyrkans tro på att Jesu död försonade världen och ingenting alls nämns om korsfästelsen.

Det är inget tvivel om att Ana Carolina Hosnes bok behandlar intressanta och viktiga frågeställningar. Den är inriktad på två betydelsefulla tidigmoderna missionsstrategier. Samtidigt är dessa var för sig väl utforskade och kända även utanför specialisternas skara. Finns det då ett mervärde med att jämföra dem på ett systematiskt sätt? Eller var de så pass olika att

resultatet blir tämligen självklart? Studien leder inte fram till några revolutionerande slutsatser, men Hosnes systematiska arbete, speciellt med de kinesiska texterna, bidrar med ny detaljkunskap. Just därför menar jag att denna analys skulle ha upptagit en större del av boken. Studien är framtung och det dröjer nästan 100 sidor innan författaren på allvar börjar studera dessa texter. Resonemangen blir därför ganska korthuggna. Hosne har imponerande språkkunskaper och behärskar såväl en mängd europeiska språk, som kinesiska. Hon verkar dock inte ha några djupare kunskaper i vare sig quechua och aymara. Jag tror att studien hade blivit intressantare om hon också hade inkluderat texter av åtminstone någon annan jesuitisk kinamissionär. Då hade resultatet antagligen inte blivit så entydigt och statiskt, eftersom många av de andra hade betydligt mindre dialoginriktade strategier än Ricci.

Boken är genomgående välredigerad, men i käll- och litteraturförteckningen har något hänt. Den innehåller ett mycket stort antal fel och präglas dessutom av bristande konsistens. Detta påverkar inte forskningsresultatet, men det ger ett mycket slarvigt intryck. Ett så välrenommerat förlag borde ha tagit sig tid att rätta till det, inte minst med tanke på att de tar en bra bit över 1000 kronor för en bok på omkring 200 sidor. Mina kritiska invändningar till trots menar jag ändå att Hosne ger en komprimerad och välunderbyggd skildring av två mycket olika strategier i den tidigmoderna katolska missionen.

Magnus Lundberg